

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ У 50-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто змістове забезпечення економічних знань з метою реалізації вимоги зміцнення зв'язку школи з життям, у 50-і рр. ХХ ст.; розкрито особливості їх формування через пошук нововведень щодо включення школярів у виробничі процеси, посилення практичної спрямованості навчальної роботи та залучення учнів до наукової роботи.

Ключові слова: економічні знання учнів середньої школи, зміцнення зв'язку школи з життям, зв'язок процесу навчання з виробничою працею, методична освіта вчителів.

В статье представлено содержательное обеспечение экономических знаний с целью реализации требований усиления связи школы с жизнью в 50-х гг. ХХ в.; раскрыты особенности их формирования: поиск нововведений включения учащихся в производительный процесс, усиления практической направленности обучения, создание; включение учащихся в научную деятельность.

Ключевые слова: экономические знания учащихся средней школы, усиление связи школы с жизнью, связь процесса обучения с производственным трудом, методическое образование учителей.

The semantic providing of process of forming of economic knowledge is with the purpose of realization of requirement of strengthening of connection of school with life, in the 50's of the twentieth century had such features: search of innovations by teachers in relation to plugging of schoolboys in production processes; realization of connection of process of studies is with production labour through strengthening of practical orientation of educational work; bringing in of students is to the advanced study.

Keywords: economic knowledge of students of middle school, strengthening of connection of school, with life, connection of process of studies with production labour, methodical education of teachers.

Постановка проблеми. Перетворення та зміни, що відбуваються в Україні в усіх сферах життя, вимагають від кожної людини уміння самостійно вирішувати економічні проблеми. Змінюються, розширюються та ускладнюються економічні взаємовідносини між суспільством та громадянами. Ця ситуація знайшла відображення в орієнтації сучасного

змісту шкільної освіти на формування основ економічних знань у кожній дитині.

Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних життєвих та виробничих ситуаціях. З цієї точки зору інтерес представляє період 50-х р. ХХ ст., які характеризувалися зміною громадсько-політичної ситуації, розгортанням широкомасштабного новаторського пошуку в педагогіці: поєднання навчання з виробничою працею, зміцнення зв'язку школи з життям, створенням широкої мережі навчальних кабінетів та учнівських гуртків у школах. Це, у свою чергу, активізувало пізнання практичного аспекту економічних знань в умовах експериментального запровадження виробничого навчання.

Аналіз досліджень та публікацій. У сучасних наукових дослідженнях окремі питання формування економічних знань учнів загальноосвітніх навчальних закладів тією чи іншою мірою знайшли відображення під час дослідження таких проблем: процес засвоєння знань школярами (І.Я. Лернер, В.Мекдоляєв, Н.О. Менчинська, П.І. Підкасистий, К.В. Сердечна та інші); формування у старшокласників пізнавального інтересу до економічних знань у позакласній роботі (Н.А. Барило, В.І. Загривий, Л. Любимов, Л.М.Новікова), застосування знань учнями в різних ситуаціях (А. М Бірман, Б.П. Іщенко, А. Я. Осипович, Н.А. Побірченко, Т.В. Кудрявцев, М.М. Терьохін, інші).

Аналіз педагогічної преси 50-х рр. стосовно проблеми дослідження дозволив зробити висновок, що в Україні увага науковців, педагогів була зосереджена на вирішенні формування економічних знань у рамках політехнічної освіти (О.І.Борисова, А.І. Зільберштейн, М.М. Скаткін), виробничого навчання (І.А.Винниченко, А.Г.Тер-Гевондян), у ході трудового виховання (В.А. Абаєв, М.П.Трусевич) та згуртованості дитячого колективу (О.І.Жаворонко) [1, 2, 4]. У цих роботах не визначалося поняття «економічні знання», а, найбільш часто, з огляду на проблему, приділяється увага

виробленню свідомої дисципліни і навичок трудової поведінки, як невід'ємної риси моральних якостей радянського учня, що вважалось наслідком сукупності всіх виховних впливів на школяра. Але, не зважаючи на різноплановість вивчення економічних знань учнів, залишаються поза увагою науковців цілісне вивчення особливостей формування економічних знань у середніх школах саме України у період 50-х рр. ХХ століття.

Метою даної статті є визначення особливостей формування економічних знань учнів у структурі середньої школи України у 50-х роках ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні перетворення суспільства на початку 50-х років після війни і подолання розрухи, сприяв виникненню змін всієї організаційно-педагогічної ситуації. Подібний стан об'єктивно нагальних перетворень співпав з початком науково-технічної революції, періодом економічного підйому, який настає після кризи і руйнування [5]. Це потребувало не тільки кваліфікованих робітників, а й підготовлених високоосвічених працівників, отже, перегляду освітньої політики уряду в цілому, педагогічні підвалини якої було започатковано на ХІХ з'їзді КПРС (1952 р.), який проголосив необхідність запровадження політехнічного навчання в середній школі на базі промислових підприємств, колгоспів. Так в країні було організовано експериментальне запровадження виробничого навчання у 26 школах щодо підготовки фахівця середньої кваліфікації, яких по закінченню школи направляли на виробництво працювати за отриманою спеціальністю [2]. Зазначимо, що в експеримент також входили сш №36, сш № 46 м. Харкова та Краснопавлівська сш. Лозівського району Харківської області. Учні у ході виробничої підготовки на базі підприємства обов'язково знайомилися з такими поняттями з економіки: фактори виробництва, продуктивність, види продукції, виробництво та прибуток, виробництво та його структура, матеріальна база, планування, організація, контроль [2]. Але вже на початку 50-х рр. тільки ознайомлення з економічними знаннями у ході отримання робочої

спеціальності не задовольняє потреби соціального замовлення. Про що відтвердо йшла мова у стенограмі наради робітників шкіл обласно Харківської області: «неузгодженість навчальних програм та програм практикумів, приводить до того, що політехнічна школа повинна дати знання з основ виробництва, а в експериментальних класах дають конкретну спеціальність». Це питання піднімалося і у 1958 році на нараді партійних організацій виробників й проектних організацій, на яких учні проходили виробничу практику (ХТЗ, «Світло шахтаря», «з-д п/я 201»). Керівники базових підприємств відмітили, школа не може знання усіх випускників спрямувати на промисловість, сільське господарство « і відкинути економіку, медицину, ...» . Як бачимо, що не тільки освітяни піднімають питання про отримання теоретичних знань з економіки, як науки, але й керівники підприємств, на базі яких учні проходять виробниче навчання.

Важливість застосування економічних знань на уроках з основ наук підкреслюється тим, що у 50-ті рр. ХХ ст. інститути підвищення кваліфікації працівників народної освіти видавали стенограми публічних лекцій, з якими науковці виступали перед освітянами про формування системи знань [2, 4]. Створювалися кафедри економічних наук, курси вчителів, керівників практикумів з електротехніки, машинознавства, сільського господарства, що викладались учням 8-10 класів, керівників практичних занять в майстернях для учнів 5-7 класів, на яких розробляються методичні рекомендації використання матеріалу економічної спрямованості. При інститутах підвищення кваліфікації готувалися лекції для вчителів з економіки, в яких науковці презентували конкретні методичні рекомендації щодо використання знань економічних понять, категорій, законів для показу переваги економічних явищ, процесів, зв'язків соціалістичного господарства над капіталістичним [5].

Аналіз архівних документів обласних інститутів удосконалення вчителів м. Запоріжжя, Харкова, Севастополя, Черкаси, Чернігова показує, що з метою допомоги вчителям відділи народної освіти розробили

наприкінці 50-х низку заходів методичної освіти, спрямованих на відбір різних видів знань, і економічних теж, з метою поєднання навчання з виробничою працею: організувати в методоб'єднаннях систематичну методичну освіту всіх вчителів (обмін досвідом, взаємовідвідування і обговорення проведених занять, вивчення документів за новими програмами, підвищення педагогічної майстерності); методичні рекомендації проведення різних методів пізнавальної діяльності учнів (екскурсій, спостережень за явищами, суспільно корисної праці); вдосконалення педагогічної майстерності (практичні заняття, вправи, спостереження, організації методики і техніки використання кіно тощо); організацією географічних кабінетів і шкільних краєзнавчих музеїв, що полегшувало вчителю використовувати економічні поняття для орієнтації учнів в проблемах економічної політики держави того часу. На курсах також знайомили вчителів, особливо сільських шкіл, з побудовою завдань з економічним змістом при вивченні географії. У зв'язку з тим, що під час вивчення сільського господарства учні знайомляться зі складними сільськогосподарськими машинами, з використанням електроенергії на токах і на тваринницьких фермах, тому зміст завдань пропонували складати з використанням досягнень, витрат радгоспу, де живуть діти, для формування умінь і навичок «які б знадобилися їм у майбутній практичній діяльності». Такий винятково важливий спосіб підвищення кваліфікації допомагав учителю залучатися до досягнень економічної науки, значно розширював його практичне орієнтування з економіки у галузі науки.

Важливість проблеми, яка розглядалася на заняттях інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, певною мірою визначають теми до методичних заходів, що наводяться у звітах про роботу за 1950-1958 рр. [5]. Особлива роль економічних знань у професійній діяльності вчителів, з якими знайомили на лекційно-семінарських заняттях, зазначалась так: „Висвітлення економічних досягнень соціалістичного будівництва і науки на уроках математики”, „Ознайомлення учнів на уроках із значенням

природних багатств для розвитку народного господарства”, „Система знань як основа професійної підготовки учнів до активної участі у комуністичному будівництві”, „Структура завдань з економічною тематикою у ході викладання географії”, „Форми позакласної роботи, спрямовані на підготовку до суспільно-корисної праці”, „Методи та форми ознайомлення учнів з різними технологічними процесами”, «Методики проведення екскурсій на виробництво», «Прийоми використання технічних засобів навчання при ознайомленні з економікою соціалістичного виробництва», «Оволодіння трудовими навичками користування столярними і слюсарними інструментами в умовах гуртка». Матеріали цих занять, зазвичай, були пов'язані передусім з ідеологічними завданнями школи щодо успішного розв'язання питань політехнізації навчання - з одного боку, а з іншого - і, головне, в процесі навчання вчителям надавали методичну допомогу як у практичній діяльності формувати основи знань з економіки на різних дисциплінах.

Одним із завдань міських, районних, куштових і шкільних методичних об'єднань було: створення систематичної методичної роботи з учителями щодо використання економічних завдань на різних етапах політехнічного навчання; розробка методичних рекомендацій використання економічних завдань у гуртковій роботі.

Період 50-60-х років характеризувався створенням широкої мережі навчальних кабінетів. Крім збереження наочного обладнання з предмету, кабінет забезпечував різноманітну економічну інформацію у позакласній роботі, створювались сприятливі умови для заняття у учнівських гуртках; демонструвались кінофільми; відкривались широкі можливості для вивчення економічних досягнень своєї місцевості. Учні з задоволенням виготовляли різне унаочнення з предмета. В цьому полягало не тільки виховне значення шкільного кабінету, а разом з тим зближення шкільної програми з питаннями політехнізації, підготовки учнів до майбутньої трудової діяльності, ознайомлення з основами економіки у різних галузях науки.

Висновки. Змістове забезпечення процесу формування економічних знань старшокласників, насамперед, з метою реалізації вимоги зміцнення зв'язку школи з життям, у 50-і рр. ХХ ст. мало такі особливості: пошук нововведень педагогами було спрямовано на включення школярів у виробничі процеси, здійснення професійної підготовки у школі, реалізацію зв'язку процесу навчання з виробничою працею через посилення практичної спрямованості навчальної роботи і створення умов для використання в праці економічних знань, умінь і навичок, які одержуються на уроках; створення нового типу пізнавальної діяльності у позаурочний час, що організовувалась не за принципом доповнення до навчального процесу, а як самостійна діяльність, орієнтована на більш глибоке засвоєння окремих навчальних предметів, на всебічний розвиток учнів, на активізацію їх позиції, на актуалізацію їхніх знань у виробництві; методична підготовка вчителів до використання економічних знань на уроках для показу досягнень держави містила різноманітні форми освіти: лекції науковців, обмін досвідом, взаємовідвідування і обговорення проведених занять, консультації щодо проведення екскурсій, спостережень за явищами; практичні заняття, вправи з вдосконалення педагогічної майстерності; організація навчальних кабінетів і шкільних краєзнавчих музеїв, що полегшувало вчителю використовувати економічні поняття; залучення учнів до наукової роботи.

Подальшого вивчення потребує порівняльний аналіз формування економічних знань на факультативах 60-х та 90-х ХХ століття.

Література:

1. Борисова О.І. Політехнічна підготовка учнів у процесі позакласної роботи /
О.І.Борисова // Радянська школа. - 1954. - № 12. - С.10-13
2. З досвіду здійснення політехнічного навчання в школі / [зб. ст. за аг. ред. проф. А. І. Зільберштейна]. - Х.:Радянська школа, 1956. - 130 с.
3. Ніженський М.П. З педагогічної практики здійснення політехнічного навчання в середній школі. Стенограма публічної лекції / М.П.Ніженський. -

К., 1955. - 20 с.

4. Скаткин М.Н. О политехническом обучении в общеобразовательной школе (стенограмма лекции) / [член-корреспондент АПН РСФСР М.Н.Скаткин]. - М.: Всесоюзное общество по распространению политических и научных знаний, 1952. - 28с.

5. Толстов Р.Д. Історія народного господарства та економічної думки України: [навч. посіб. для студ.] / Р.Д. Толстов. - К., 2002. - 346с.